

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 84 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

נסגר בבית הכסא בשב"ק האם מותר לו לשבור את הדלת כדי למנוע את חילול השבת ההמוני של המחפשים הרבים?

מוחה של ענוה

"וממדבר מתנה וממתנה נחליאל
ומנחליאל במות" (במדבר כא יח)

ואחז"ל בנדרים (נ"ה ע"א) "כיון שעושה אדם את עצמו למדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה" ועושה עצמו למדבר פירושו ענוה.

ושמעתי ממור"ר הגרא"ל שטיינמן שליט"א, דהנה בפרק שירה, מים אומרים שירה, מעינות אומרים שירה, נהרות אומרים שירה, ימים אומרים שירה.

ויש להבין הרי הכל מים ומה שירה מיוחדת יש לנהרות ולמעיינות ולימים?

אלא שהמים מסמלים את הענוה וענוה עושה "שטייגען" ממים למעיין וממעין לנחל ומנחל לים ובכל דרגא יש להלל ולשבח להקב"ה, אבל אש שמסמלת את מידת הגאווה אינה אומרת שירה אפילו פעם אחת רק נאמר עליה אש וברד עושה דברו ועומדת במקום אחד.

מעשה שהיה בשב"ק ביהודי ירושלמי שבדרך חזרתו לביתו לאחר תפילת מוסף הוצרך להכנס לבית הכסא, ונכנס לתלמוד התורה שבו הוא משמש כמלמד הממוקם בין בית הכנסת לביתו, וכאשר פנה לצאת נוכח לדעת שהידיית נשברה, וכיון שהמקום שומם בשבת האפשרות היחידה שלו לצאת מן התא היא לשבור את הדלת ולעבור על איסור סותר דאורייתא (דהוי סותר ע"מ לבנות, דודאי יתקנו שם את הדלת השבורה).

אך מאידך אם ישהה במקום עד מוצאי השבת, משפחתו המודאגת תזעיק בינתיים את כוחות ההצלה, ויגרם בכך חילול שבת המוני ע"י כוחות ההצלה והרבים שייצאו לחפשו, וא"כ יש לדון האם מוטל עליו לעבור על איסור שבת דאורייתא פעם אחת כדי למנוע את הרבים מאיסורי שבת רבים, או שלמרות זאת אסור לו לעשות כן.

ושאלה נוספת היתה לפני מספר שנים, כאשר באחד השבתות הוכרז בטעות על אירוע רב נפגעים, ואנשי הצלה רבים יצאו לכיון מקום האירוע, ונודע דבר הטעות לאחד מאנשי ההצלה, והסתפק האם מותר לו להודיע ע"כ במכשיר הקשר גם אם זה כרוך באיסור דאורייתא כדי למנוע את חילול שבת ההמוני או לא.

והנה אמרינן בעירובין (לב:) גבי חבר שנתן לעם הארץ במתנה כלכלה של תאנים ושכח לעשרם, שתורם החבר מפירותיו על הפירות שבכלכלה אע"פ שיש איסור לתרום שלא מן המוקף, משום שניחא ליה לחבר לעבור על איסור זוטא כדי למנוע מהע"ה לעבור על איסור טבל החמור, ומבואר שאומרים לאדם לעבור על איסור קל כדי שחבירו לא יעבור על איסור חמור.

והקשו התוס' שם מהגמ' בשבת (ד:) שמבואר שם שיהודי שהדביק פת בתנור בשוגג, ותכף יעבור על איסור 'אופה' באפיית הפת, דלא אומרים לחבירו חטא והוצא את הפת מן התנור קודם האפייה כדי להציל את חברך מאיסור 'אופה' החמור, וא"כ מבואר שלא אמרינן לאדם חטא כדי שיזכה חברך.

ותירץ התוס' שאומרים לאדם 'חטא' רק באופן שהוא גרם לחובת חבירו, כגון בכלכלה של תאנים שמתנת החבר גורמת לחטא הע"ה, אך באופן שחטא חבירו לא נגרם ע"י, כגון במדביק פת בשבת, לא אמרין לו 'חטא' כדי שיזכה חברך.

ועוד מתרצים התוס' שאמרין לאדם 'חטא' דוקא באופן שחבירו לא פשע במעשהו כגון בכלכלה של תאנים, אבל במדביק פת בתנור כיון שחבירו פשע בהדבקתו לא אמרין לו בזה חטא כדי שיזכה חברך, ובמג"א (סי' רנ"ד סקכ"א) פסק כתירוצ' השני, דבכל ענין אמרין לו לאדם 'חטא' אא"כ פשע במעשהו, וכן פסק המ"ב שם, ומאידך בביאור הגר"א (או"ח סי' שכ"ח סק"י) כתב בדעת הרמ"א שפסק כתירוצ' הראשון.

ובשו"ע (סו"ס סי' ש"ו) פסק שמי שהודיעו לו בשבת שהוציאו גויים את בתו בעל כרחיה מביתו ע"מ להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום פעמיו להשתדל בהצלתה ויכול לצאת אפי' חוץ לשלוש פרסאות (אף דיש בזה איסור דאורייתא) ואם לא בעי, בית דין גוזרין עליו לצאת ולהציל.

ובמ"ב שם (סקנ"ו ונ"ז) ביאר דהטעם הוא משום שעדיף שיעבור על איסור אחד כדי להציל את בתו מאיסורים רבים, שכאשר תמיר את דתה לגמרי תחלל שבתות הרבה ותעבוד עבודת גילולים כל ימיה, וכנגד זה חילול השבת הבודד שלו נחשב לאיסורא זוטא, וק"ל דחייב אדם לעשות איסורא זוטא כדי שלא יעשה חבירו איסורא רבא אם אינו פושע.

ושמעין שנקט השו"ע כתירוצ' השני, שהרי לתירוצ' הראשון אסור לו לעבור על איסור דאורייתא בכדי להצילה שהרי הוא לא גרם לה ללכת, ובאמת דהגר"א שם שם כתב שדין זה של השו"ע הוא דוקא לתירוצו הראשון של התוס'.

ולכאורה בנידונינו לפי שני התירוצים מותר לו לשבור את הדלת, שהרי הוא גורם לכך שיחפשוהו, והמחפשים אחריו אינם פושעים, אבל במקרה השני הדבר תלוי בשני השיטות, דלדעת השו"ע כיון שכוחות ההצלה אינם פושעים יכול לומר להם שלא יבואו, אבל לדעת הגר"א לא יוכל לעשות כן כיון שמעשיהם לא נגרמים על ידו.

אלא שלכאור' מחלוקת זו לא שייכת לנידונינו, כיון שבשני המקרים המחפשים וכוחות ההצלה לא עוברים על איסור כלל, שהרי הם אנוסים בחושבם שהם במשימה של פיקוח נפש, ולכך ודאי שאסור לו לעבור על איסור שבת דאורייתא כדי למנוע את מעשיהם של הרבים שאינם איסור כלל.

אלא שחכמי ירושלים רצו לדון כאן מצד הכלל המבואר ביומא (פג.) של 'הקל הקל תחילה' שאדם העומד במצב של פיקוח נפש וכדי להציל את נפשו הוא צריך לאכול טבל או נבילה, עדיף שיאכל את הנבילה הקלה מאשר את הטבל שיש בו מיתה בידי שמים, וכן בטבל ושביעית יעדיף את השביעית.

ויש לדון שאף כאן יהא את הדין של 'הקל הקל תחילה', וכפי שיש ענין למעט באיסור ולהעדיף את הנבילה על הטבל כך עדיף שהוא יעבור על איסור אחד וימנע מהרבים איסורים רבים, דסברת 'הקל הקל' נאמרה גם באופן שרבים נמצאים במצב של פיקוח נפש, וישנם שני אפשרויות, או שמעטים יעברו על איסור ויצילו את הרוב, או שהרוב יעברו ויצילו את המעטים, שודאי שיש כאן 'הקל הקל' ומוטל על המיעוט לעבור ולהציל את הרוב.

אלא שיש לחלק דסברת הקל הקל נאמרה דוקא כשהוא ממילא במצב של פיקוח נפש ומותר לו לעבור על איסור שאז אמרין שיעבור על האיסור הקל מאשר האיסור החמור, אבל בנידונינו שהוא עצמו אינו במצב

מיהו שוטה במשנתו של רבינו מרח הגראי"ל שטיינמן שליט"א

במדרש תנחומא ריש פרשת חוקת מובא "מעשה באחד שהיה הולך מארץ ישראל לבבל כשהוא אוכל לחם, ראה שני צפורים מתנצים זה עם זה והרג אחד מהן את חברו הלך והביא עשב והניחו על פיו והחיהו.

הלך אותו האיש נטל אותו עשב שנפל מן הציפור הלך להחיות בו את המתים, כשהגיע לסולמה של צור מצא אריה מת מושלך בדרך והניח אותו העשב על פיו והחיהו, עמד הארי ואכלו.

מה היתה הטעות של אותו אדם? יש לך מרגליות ביד, הרי אתה יכול להחיות בזה את האבות הקדושים, את משה רבינו ע"ה, את הגר"א, את האריז"ל, ואת מי אתה מחיה? את האריה! זהו שוטה המאבד את המרגליות שיש לו ביד.

ואף קורח קראו חז"ל שוטה, ויש להבין מדוע קרואהו כך הלא ראה שעתיד לצאת ממנו שמואל הנביא וכ"ד משמרות כהונה?

אלא אדם שיש לו כאילו כוחות ביד שעתיד לצאת ממנו שמואל הנביא וכו' ובמקום לנצלם הולך ועושה איתם מחלוקת זהו שוטה.

של פיקו"נ, ומאידך כוחות ההצלה והחיפוש היוצאים למשימת פיקו"נ נמצאים במצב של אונס, א"כ מהיכתי תיתי שמותר לו לעבור על איסור גמור כדי למנוע מאחרים לעשות מעשים של אונס.

וראיה לדבר דהנה הביאה הגמ' שם ביומא מחלוקת תנאים בענין 'הקל הקל', מה יותר חמור טבל או תרומה, האם טבל הוא החמור כיון שהוא אסור לכל, או שתרומה היא החמורה כיון שאי אפשר לישאל עליה כטבל, ושואלת הגמ' מדוע אינו יכול להפריש תרומה מן הטבל וכך לאכול הכל בהיתר, ומתרצת דקאי 'בדלא אפשר' שאינו יכול לגרוע מן הטבל אלא חייב משום פיקו"נ לאכול את כולו.

ותמה הפרשת דרכים (דרוש י"ט הביאו האבני מילואים בתשובות סי' י"ח) שיכול הוא להפריש תרומה מן הטבל ואח"כ לבטלו ברוב החולין ולאכול את כולו, ואף שתרומה צריכה ביטול של אחד ממאה זהו רק מדרבנן, וא"כ מדין 'הקל הקל' עדיף שיעבור על איסור דרבנן של ביטול תרומה מאשר איסור דאורייתא של אכילת תרומה או טבל.

ומתרץ, שסברת 'הקל הקל' נאמרה רק באופן שהדבר הקל מציל את חיי החולה כמו הדבר החמור, כגון טבל ותרומה שבאכילת אחד מהם הוא מציל את נפשו, אבל ביטול התרומה כיון שאיננו לצורך פיקוח נפש אלא כל מטרתו הוא בשביל להמעיט את האיסור, לא אמרינן בו 'הקל הקל' ואסור לו לעבור על איסור ביטול הקל כדי להרויח את איסור אכילת תרומה וטבל החמורים (עי' חשוקי חמד סנהדרין פ"ג ע"א).

וא"כ ה"ה בנידונינו הרי שבירת הדלת אינה פיקוח נפש דיכול הוא לשהות במקום עד מוצאי השבת, וא"כ אין לו היתר לעבור על איסור שאיננו פיקוח נפש כדי למעט בהיתר של פיקוח נפש.

והאבני מילואים שם מסכים עם עיקר דבריו, אלא שנחלק שכ"ז באיסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן עדיף שיעבור על איסור דרבנן הקל אפי' שאינו לצורך פיקוח נפש, מאשר לעבור על איסור דאורייתא החמור במצב של פיקו"נ, ואפ"ה אסור לו לבטל את

התרומה דסבירא להו לאבני מילואים שאיסור ביטול התרומה הוא מדאורייתא מדין 'משמרת תרומתי'.

אבל מ"מ לכאורה נראה דמכמה טעמים מותר לו לפרוץ את הדלת,

האחד משום שהמצב בארצינו הוא שמחמת ריבוי כוחות ההצלה, מגיעים לכל אירוע כוחות רבים שלא לצורך, וכן מגיעים כוחות בטחון מחללי שבת שמחללים בשל כך את השבת אף שלא לצורך, ואף שאי אפשר למנוע זאת כיון שיש חשש שאם נמנע זאת ימנעו כוחות ההצלה מלשלוח את אנשיהם באחד האירועים (עי' שו"ת

שבה"ל יור"ד ח"ז סי' קנ"ט תשובה להגרש"א שטרן שליט"א בעניני הצלה בשבת), אבל אותו יהודי שידוע שאין כאן פיקוח נפש כלל, יתכן שמחוייב הוא לעבור על איסור אחד כדי להציל את הרבים מאיסורים רבים שלא לצורך.

ועוד יש להתיר ע"פ דברי הבית הלוי עה"ת (פרשת שמות ד"ה וירא אלקים) שכל ההיתר של 'וחי בהם' הוא דוקא לשומרי תורה ומצוות שכוונתם להצלה, אבל אותם יהודים שאינם שומרי מצוות אלא מתעסקים בהצלת חיים כדרך עבודתם עבור תשלום אין בהם היתר זה ועוברים בכך על חילול שבת, והביאו הגרש"א זצ"ל בדרך אפשר להלכה (עי' בשש"כ פרק ל"ב הערה קכ"ה).

ועוד כתב בשם הגרש"א זצ"ל דיש להעדיף לחולה שיש בו סכנה רופא שומר שבת מרופא מחלל שבת דהו"ל כמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דיש בזה משום לפני עור, וא"כ בשבירתו את הדלת או בקריאתו במכשיר הקשר הרי הוא מציל את אותם יהודים מאיסורי שבת החמורים (עי' בזה בספר הנפלא משנת פקד"נ סי' כ"ב).

והיתר נוסף יש לאותו מלמד, דפעמים רבות כרוך הדבר בפיקוח נפש ממש של האשה ובני המשפחה, שנמצאים מחמת העדרותו בחרדה גדולה ויכולים לבוא ע"י כך למצב של פיקוח נפש, ונמצא שבשבירת הדלת הרי הוא מציל את נפשים, ועדיין צ"ע. (נכתב ע"י אחד השומעים)

לכבוד העלון הנפלא שיעורי ליל שבת הגורם לי ולרבים שמחת תורה אמיתית

הנה מה שהביא בשם הגר"י זילברשטיין שמה שפוסק המשנ"ב שאין מברכין על נ"ח משום דחיישינן לצד בגמ' שנ"ח א"צ שיעור, הנה אף שהסברא אמיתית בעצמותה שהרי מבואר להדיא בביאור הלכה סי' תרעב ס"ב דמי שאין לו שמן כשיעור ידליק בלא ברכה ומקורו בפמ"ג ושם ביאר טעמו משום דהוי ספק אי הלכה כל"ק או כל"ב, וכן מבואר במשנ"ב סי' תרעה סק"ח בשם הנשמ"א עי' שם בנשמ"א.

אמנם מה שרצה הגר"י לבאר דזהו טעמו של המשנ"ב במה שפוסק דאין מברכין על נ"ח לאחר ההדלקה, זה לכאור' אינו, שהרי מקורו של המשנ"ב הוא מדברי הגרעק"א בתשו' תנינא סי' יג ושם מבואר להדיא דפוסק כהצד דהשיעור מעכב, אלא דמ"מ ס"ל להגרעק"א שלא מברך כמבואר בלשונו שם דכל שבשעת הדלקה היה בה כשיעור אף אם רגע אח"כ כבתה הנר אין מוטל עליו להדליקו ואין שום גרעון במצוה מה שאינו דולק יותר, וכתב הגרעק"א שלכן שאני נ"ח ממזוזה וציצית, וזהו ממש כסברת הגרמ"ב זילברברג (ולפלא שלא כתב כן בשם הגרעק"א).

אלא שמה שכתב לדון שבנר יו"ט כיון שכבר דלק חלק מהסעודה לא יברך, בודאי אי"ז מוכרח ודברי הגרש"א שאמר לברך מובנים היטב דחלוק נ"ח שכבר נפקע מתורת מעשה המצוה, אבל ביו"ט אף שדלק טובא, מ"מ כל מה שמוסיף לדלוק מוסיף מצוה, הלכך שפיר מצי לברך.

ובדרך אגב יש להעיר שבדרך אמונה בביאור ההלכה הלכות ביכורים פרק יא כתב בתוך הדברים כהאי לישראל, ובנר חנוכה יש להסתפק לדעת רבנו אם מקרי שכבר גמר המצוה כיון שההדלקה עושה מצוה וכבתה אין זקוק לה א"ד כ"ז שהנרות דולקות מקרי שהמצוה נמשכת, עכ"ל. ולפלא על גאון עוזינו שליט"א שכל רז לא אניס ליה שלא נחת שהגרעק"א בתשו' דן בזה.

**ברכת מזל טוב לידידינו הרב יעקב הוויגסברג שליט"א לרגל הולדת בנו בכורו בשעתו"מ
יה"ד שייזכה לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים ולרווחת ממנו רוב נחת דקדושה**